

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Толочка Ореста Ярославовича «Інверсія як риторична фігура: семантичний механізм та експресивний потенціал (на матеріалі англійської й української мов)», подане на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Львів-Київ, 2021. – 234 с.

У своєму дисертаційному дослідженні Орест Ярославович розглядає категорію інверсії з точки зору її стилістичного потенціалу та особливостей функціонування у міжмовному зіставленні. **Актуальність** роботи зумовлює комплексний підхід до дослідження матеріалу, а саме аналіз емпіричного матеріалу різномовних еквівалентних текстів із застосуванням когнітивного аспекту як засобу виділення семантично значущих елементів в реченні, дискурсі та художньому творі загалом.

Оскільки проблема інверсії як синтаксичної категорії не достатньо висвітлена теоретично та методологічно, О.Я. Толочко ставить за **мету** опрацювання загальномовознавчої моделі дослідження експресивної інверсії, використовуючи для цього з одного боку сучасні лінгвістичні теоретичні й методологічні досягнення, а з іншого – матеріал художніх текстів, зокрема пов'язаних відношеннями (ін-)варіантності у площині «оригінал – переклад». **Об'єктом** аналізу автор визначив оригінальні українські та англійські художньо-авторські контексти з експресивно маркованими інверсивними реченнями, а також їхні перекладні відповідники українською та англійською мовами; принагідно аналізується і російськомовний матеріал. **Предметом** розгляду є семантико-стилістичні механізми творення експресивності художніх контекстів з інверсійною реверсією в аспекті міжмовного та міжмовно-перекладного зіставлення. **Матеріалом**, залученим для аналізу слугують контексти, що містять стилістично марковані інверсивні речення, відібрані методом суцільної вибірки з прозових художніх творів кінця XIX–XX ст. англійських, американських та українських письменників, а також їхні переклади українською та англійською мовами відповідно. Загальна кількість

проаналізованих оригінальних контекстів становить 596, з яких 328 англомовних та 268 українських, та 1573 перекладних.

Дисертант використовує комплексний багатоаспектний підхід до аналізу мовних явищ та обумовлює вибір методів дослідження об'єктом, предметом, метою, а також поставленими завданнями, що є теоретично послідовним і виваженим. Ми вважаємо оригінальним і доцільним застосування у роботі інтегральної іманентно-трансцендентної евристичної моделі для зіставлення оригінальних і перекладних текстів, їх компонентів та контролю результатів аналізу. Звернення до даного підходу зумовлює **наукову новизну** дисертаційної роботи О.Я. Толочка, адже вперше досліджується експресивна маркованість контекстів з інверсивними реченнями з урахуванням різнорівневих параметрів експресивності наголошених елементів. Наукову новизну отриманих результатів автор узагальнив у твердженнях, що виносяться на захист.

Реферована робота є композиційно чіткою і логічною та відповідає вимогам до робіт подібного рівня. Завдання, які ставить дисертант для досягнення мети, послідовно реалізуються в структурних частинах роботи, яка складається з анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, додатків, списку використаної літератури. Дисертант опрацював значну кількість фахової та ілюстративної літератури (265 позицій – теоретичні праці; 15 позицій – використані словники й довідники, 49 позицій – джерела ілюстративного матеріалу).

У першому розділі **«Інверсія у традиційній і сучасній риторичі та стилістиці»** автор зупиняється на основних теоретичних аспектах свого дослідження, висвітлюючи питання експресивності синтаксичних одиниць художнього тексту, розглядає інверсію як лінгвостилістичну категорію разом із її семантикою і функціонуванням, зокрема звертає увагу на типи інверсивних структур, мультифункціональний характер стилістичної інверсії та підходи до визначення взаємозв'язку інверсії та порядку слів. Інверсія як риторична фігура навмисне порушує порядок слів з метою емпізи певного компонента для

досягнення прагматично-комунікативної цілі висловлювання. Актуальне членування моделює текст як темо-рематичні ланцюжки з компонентами, наділеними різним ступенем комунікативної значущості. Автор зазначає, що цей чинник необхідно враховувати у процесі зіставлення інверсивних речень як на матеріалі різномовних оригінальних текстів, так і міжмовних кореферентних пар.

У другому розділі **«Лінгвометодологічні аспекти формування апарату дослідження інверсії в мовах різного типу»** дисертант випрацьовує теоретико-методологічні засади розвідки та детально зупиняється на обґрунтуванні комплексної методики дослідження різномовних інверсивних речень в межах оригінальних художніх різномовних контекстів, зокрема міжмовних кореферентних інверсивних пар. Окрім загальнолінгвістичної методології автор використовує взаємодію ряду лінгвістичних парадигм, зокрема структурно-системної, функційно-комунікативної та дискурсивно-когнітивної, а також принагідно застосовує перекладознавчий аналіз задля досягнення прийняттого ступеня відповідності між еквівалентними елементами кореферентної пари.

У третьому розділі **«Експресивність інверсивних структур у художньому дискурсі: авторські й перекладацькі трансформації»** О.Я. Толочко докладно аналізує українські та англійські інверсивні моделі головних і другорядних членів речення при зіставленні різномовних оригінальних і перекладних контекстів для встановлення ступеню відповідності між компонентами англо-українських та українсько-англійських кореферентних пар. Зокрема, автор зазначає, що синтаксична структура P – Subj є спільною у граматичній системі зіставляювальних мов та виконує низку функцій, проте ступінь її емотивної виразності не ідентичний, зважаючи на відмінність англійської та української граматики, а також різну дистрибутивну здатність цієї інверсивної конструкції. Результати даного розділу, а саме схематичне узагальнення чинників експресивності стилістично маркованих контекстів з інверсією у міжмовних кореферентних парах винесені у **Додаток**.

Нажаль, нумерація посилання у висновках до третього розділу (ст. 152, вказано: Додаток В) не відповідає нумерації додатків у кінці дисертації.

Четвертий розділ «**Інверсія як семантико-прагматичний маркер оригінального тексту й перекладу**» присвячений дослідженню семантико-прагматичних аспектів функціонування контекстів із стилістично маркованими інверсивними реченнями в англо-українських кореферентних парах. Дослідник доводить, що інверсія функціонує у художньому тексті як засіб емпізи семантично та комунікативно вагомих елементів речення й дискурсу та наголошує синтаксичний елемент згідно з принципом прагматичного пріоритету. Автор справедливо зазначає, що для розкриття інверсії як засобу наголошення смислових компонентів висловлювання варто враховувати різнорівневу організацію інверсивної синтаксичної конструкції.

У **Висновках** представлені та послідовно узагальнені результати розвідки та окреслені перспективні напрямки подальших досліджень.

Основне **теоретичне значення** дисертації полягає в подальшому поглибленні наукових уявлень про сутність інверсії як мовно-стилістичного явища з можливістю застосування зроблених у праці спостережень і висновків для наукових досліджень із загального та зіставного мовознавства, теорії синтаксису, а також стилістики англійської та української мов із поширенням на інші мови. Високою є також **практична цінність** проведеного дослідження, результати якого можуть знайти відображення в низці курсів і спецкурсів вищої школи, таких як загальне мовознавство, контрастивна лінгвістика, теорія і практика перекладу, стилістика й інтерпретація тексту, перекладацька практика.

Бібліографічний апарат дисертації є добре продуманим, зібрана в ньому наукова література є репрезентативною стосовно порушеної в дисертації проблематики і відповідає поставленим перед нею завданням. Однак кілька додаткових позицій, як видається, не були б там зайвими. Так, із давніших наукових джерел, що мають відношення до стилістики англійської мови, варто було б використати такі: Aronstein Ph. Englische Stilistik. – Leipzig: Teubner, 1927; Spitzbardt H. Lebendiges Englisch. Stilistische-syntaktische Mittel der

Ausdruckverstärkung. – Halle (Saale): Niemeyer, 1962. З-поміж праць із зіставної стилістики, понадто ж у транслятологічному аспекті, заслуговували б на згадку теж давніші, але від того не менш важливі праці, як «Зіставна стилістика французької та німецької мови» Альфреда Мальблана (Malblanc A. *Stylistique comparée du français et de l'allemand: Essai de représentation linguistique comparée et étude de traduction*, перше видання Paris: Didier, 1944), яка у свою чергу стала імпульсом для створення порівняльної стилістики французької та англійської мови Жаном Полем Віне і Жаном Дарбельне (Vinay J.P., Dalbernet J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, перше видання Paris 1958). Ці дві праці стали класичними у царині контрастивної лінгвістики та теорії перекладу, і це на них спирався Ю.С. Степанов, коли писав свою «Французскую стилистику».

Якщо ж вийти за межі наукової, науковофілологічної рефлексії над явищем інверсії, то тут, у плані оцінки експресивно-естетичного потенціалу інверсії в художньому дискурсі, вартими згадки видаються, серед іншого, міркування Й.О. Бродського про центральне місце, що її посідає інверсія у поезії А. Платонова, пор: «...його головним знаряддям була інверсія; він писав мовою цілковито інвертованою; точніше – між поняттями «мова» і «інверсія» Платонов поставив знак рівності...» (И.А. Бродский. Послесловие к «Котловану» А. Платонова). У цьому ж плані, але вже знову повертаючись у площину наукової філології, можна згадати і те, як М.Л. Гаспаров, коментуючи один випадок інверсії у Тютчева, зауважив: «Чи становить цей синтаксис – іконічне відображення незбагненності світу?» (М.Л. Гаспаров. Записи и выписки).

Наступне наше зауваження має характер радше загальний і проблемний, і стосується воно питань методологічного порядку. Серед теоретичних засновків рецензованої дисертації одне з центральних місць належить положенню про засадничу інтерпретаційну множинність як фундаментальну рису перекладу. Цілком поділяючи позицію автора з цього питання і беззастережно підтримуючи саму цю тезу, ми все ж хотіли б привернути увагу до того, що можна назвати межами її чинності. Йдеться про ті випадки перекладу, щодо

яких можна поставити питання: чи це один із можливих варіантів витлумачення оригінального тексту, а чи просто помилка перекладача? Зіставне використання оригінальних текстів і текстів перекладу, серед іншого, для аналізу кореферентних пар має, як видається, передбачати і такі випадки, які, на жаль, для сучасної перекладної літератури є більш ніж типовими, пор., приміром, фрагмент первісного тексту з іншої книги Дж. Барнза («Папуга Флобера»), що містить інверсію, і відповідні фрагменти з двох російськомовних перекладів цього твору:

*At Arromanches I put two one-franc pieces into the T lescope Panoramique (Tr s Puissant 15/60 Longue Dur e) and traced the curving morse of the Mulberry Harbour far out to sea. **Dot, dash, dash, dash went the concrete caissons, with the unhurried water between them. Shags had colonised these square boulders of wartime junk.***

Перший російськомовний переклад – це повний комунікативний провал перекладача, який просто не розумів, що і як перекладає; через те і питання про інверсію і її відтворення перед ним (чи нею) не постало:

*В Арроманше, бросив в щель автомата две однофранковые монеты, я получил удовольствие обозреть местность, глядя в панорамный телескоп, **отстучать на морзянке телеграмму в Малберри-Харбор — точка — тире — тире — тире, и отправитъ ее по кессонной связи через тихие воды пролива.** Груды старой военной техники вместе со всей этой частью побережья были полностью колонизированы бродяжьем людом (переклад Т. Шинкаръ).*

Пізніший переклад в цілому адекватний, зокрема він відтворює інверсію оригіналу у цьому фрагменті, залучаючи до цього відтворення і перехід часу викладу в теперішній (в оригіналі тут минулий):

*В Арроманше я бросил две однофранковые монетки в Télescope Panoramique (Tr s Puissant 15/60 Longue Dur e), чтобы проследить изгиб морзянки Малбери-харбор далеко в море. **Точка, тире, тире, тире — бетонные кессоны торчат из водной глади.** Сейчас эти квадратные обломки войны захвачены бакланами (перекладачі В.В. Сонькин, О.Л. Борисенко).*

Отже, є підстави вважати, що зіставленню оригіналу й перекладу з тією чи іншою метою мусить передувати певна критика перекладу, яка має оцінити, чи є, так би мовити, матеріальні підстави, що обумовлюють доцільність такого зіставлення.

Вказані зауваження та висловлені побажання не заперечують позитивної оцінки наукового рівня дисертації. Аналіз рецензованої роботи дозволяє охарактеризувати її як завершену, самостійно підготовлену наукову працю, зміст якої відповідає меті та завданням дослідження. Отримані результати є переконливим підсумком вирішення поставлених науково-теоретичних проблем.

Дисертація О. Я. Толочка «Інверсія як риторична фігура: семантичний механізм та експресивний потенціал (на матеріалі англійської й української мов)» є самостійним завершеним науковим дослідженням, що вирізняється науковою новизною, безумовною теоретичною і практичною значимістю, формує нові перспективи подальшого наукового розвитку. Немає сумніву, що дисертаційне дослідження, представлене на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, відповідає шифру спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство, профілю спеціалізованої вченої ради, вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а його автор, Орест Ярославович Толочко, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри іноземної філології та перекладу
Київського національного торговельно-
економічного університету

О.Г. Сошко

Відрук надіслано до
спецради 30.04.2021 р.
Детектив секретар Відок
В.В. Аршак

